

KÁBÍTÓSZER PROBLÉMÁVAL FOGLALKOZÓ CIVIL SZERVEZETEK KAPCSOLATAI

Arnold Petra, Paksi Borbála

Absztrakt

Célkitűzés: A tanulmányban bemutatásra kerülő kutatás célja a drog területen tevékenykedő civil szervezetek kapcsolatainak feltárása. *Módszer:* A kutatás célcsoportját a közép-magyarországi, észak-alföldi és dél-alföldi régiókban drogmegelőzéssel és/vagy ártalomcsökkentéssel és/vagy rehabilitációval foglalkozó civil szervezetek képezték. A célcsoport identifikálása egy erre a célra kidolgozott szűrőkérdőív alapján, telefonos megkérdezéssel történt. A célcsoportban teljes körű adatfelvételre törekedtünk. Az adatfelvételi battériát önkitöltős kérdőívek képezték, melyeket e-mail-en vagy személyes megkereséssel juttatunk el a célcsoport tagjaihoz, 2009 őszén. A kérdőív kialakítása részben a hazai civil szervezetek körében más területek készült kutatási előzmények (Bartal – Molnár 2006), részben pedig a kutatás célkitűzései alapján került kialakításra. Összesen 53 civil szervezet töltötte ki a kérdőívet. A kvantitatív adatok árnyalására kutatásunkat fókuszcsoportos vizsgálattal egészítettük ki. *Eredmények/következtetések:* A drogszakmai civil szervezetek a kapcsolattartásban döntően a személyes találkozást preferálják. A kapcsolatok tartalmát vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a drogszakmai civil szervezetek között az információs kapcsolatok dominálnak, s összességében ehhez hasonló mértékű kapcsolati potenciált hordoznak a közös rendezvények, pályázás valamint a szakmai problémák kezelése együttesen. A kapcsolatháló szerkezeti mutatói – alacsony kölcsönösségi és kohéziós index – arra utalnak, hogy a szervezetek kevésbé nyújtanak biztonságot egymásnak, kapcsolatrendszerük valamelyest szétesett, a szolidaritás viszonylag alacsony. A szervezetek kapcsolathálójának szerkezetét vizsgálva pedig, egy nagyobb tömbök gyenge kapcsolódásából előálló szerkezet mu-

Abstract

Objectives: The aim of our research was to analyze the social network of NGOs (Non-Governmental Organizations) in the drug field. *Methodology:* The target group was NGOs in the fields of drug prevention and/or harm reduction and/or rehabilitation in the Central Region of Hungary, North-Plain and South-Plain Regions. The target group was selected by a filter questionnaire using telephone interviewing method. We tried to make a full data collection. The self-reporting questionnaire was sent by mail or personally in 2009 autumn. The questionnaire was based on previous survey results conducted among Hungarian NGOs (Bartal – Molnár 2006) and the aims of our research. 54 NGOs filled in the questionnaire. The quantitative research was completed with focus group research to gain deeper information. *Results/Conclusions:* The NGOs in the drug field prefer to contact face-to-face. Analysing the subject of connection the NGOs are related primary to share information and secondary to organize programs, tender and solve professional problems. Organizing programs, tendering and solving problems together are as dominant as sharing information. Social network index – low correlation and cohesion index – refer that NGOs provide less safe, their social network is disintegrated, and the solidarity is relatively low. Analysing the conformation of NGOs social network we observed bigger blocks with weak connections that reflect to the NGOs regional position.

tatkozik meg, ami gyakorlatilag a szervezetek regionális elhelyezkedését képezi le.

Kulcsszavak: drogmegelőzés, ártalomcsökkentés, rehabilitáció, civil szervezetek, kapcsolatháló elemzés

Keywords: drug prevention, harm reduction, rehabilitation, NGO, social network analysis

A kutatás célja, háttere

A nonprofit szféra kutatásában, – a társadalmi hálózatok elemzésének megjelenéséhez képest kicsit megkésve – az interdiszciplináris megközelítések részeként a kilencvenes évek közepén jelent meg a hálózati metafora alkalmazása. Ugyan a kapcsolatháló-elemzés a szociológia egyik legfiatalabb irányzata, azonban a társadalmi hálózatok elemzése már az ötvenes években kezdett kialakulni, majd kapcsolatháló elemzés módszertanának hatvanas években végbement fejlődésének köszönhetően a hetvenes években a társadalmi hálózatok kutatásának expanzív növekedése volt megfigyelhető. A társadalmi hálózatok elemzése, mint önálló módszertani irányzat a nyolcvanas évektől létezik, amikor is a társadalmi hálózatok elemzésének egyfajta intézményesülése következett be: önálló kapcsolatháló elemző folyóiratok alakultak, társaságok, konferenciák szerveződtek (Szántó – Tóth 1993, Tardos 1995: 77). A kapcsolatháló elemzés a társadalomtudományi kutatásokban egyre nagyobb teret kap, egyre többen vizsgálják különböző társadalmi entitások – egyének, társadalmi csoportok, országok, régiók – kapcsolathálóját (1. táblázat), megteremtve a mikro-, illetve makrostrukturális jellemzők vizsgálatának lehetőségét.

1. táblázat. A társadalmi hálózatok típusai

Társadalmi entitások	A hálózat típusa	A reláció lehetséges tartalma
Személyek	Interperszonális relációk hálózatai	pl. szociometriai választások, érzélem, rokonszenv, ellenszenv, stb.
Társadalmi csoportok	Társadalmi csoportok, osztályok vagy szervezetek közötti relációk hálózatai	kölcsönös szolgálatok, közös szervezeti tagság, pénzügyi tranzakciók, kommunikáció, stb.
Országok vagy régiók	Országok vagy régiók közötti relációk hálózatai	ellenségeskedés, hadviselés, szövetség, gazdasági tranzakciók, kereskedelem, katonai intervenció stb.

(Forrás: Szántó – Tóth 1993: 45)

A nonprofit szféra kutatásában azonban a kapcsolatháló vizsgálatára irányuló konkrét empirikus kutatások inkább csak az ezredfordulót követő években indultak be, a civil társadalom hálózatosodásának megértéséhez új módszertani eszköz-

ként tehát kicsit késve jelent meg a kapcsolatháló elemzés (Bartal 2006). Helmut Anheier és kutatócsoportja 2000-ben indította útjára az első *Global Civil Society Évkönyvet*. Ezekben az Évkönyvekben évről-évre áttekintik a globális civil társadalom aktuális problémáit. A 2004/2005-ös Évkönyvben Anheier és Katz (2005) a globális civil társadalom hálózati megközelítésével foglalkoztak (Bartal 2006).

Az együttes fellépés, a hatékony együttműködés, a drogfogyasztással kapcsolatos kirekesztő társadalmi viszonyulások okán (lásd pl. Paksi 2003, 2009) különösen hangsúlyosan jelentkezik a drog területen – így a drogprevenció, az ártalomcsökkentés, vagy a rehabilitáció területén – tevékenykedő civil szervezetek esetében. Az Európai Unió drogpolitika fő célkitűzései között is szerepel a civil társadalom bevonása a drogprevenciós, ártalomcsökkentő tevékenységbe. 2006-ban az Európai Bizottság a civil társadalom drogpolitikában betöltött szerepéről egy ún. Zöld Könyvet adott ki, amely azt próbálta körüljárni, hogyan lehet a legjobban megszervezni a folyamatos párbeszédet a kábítószeres területén működő civil társadalmi szervezetekkel. A könyv rámutat egyrészt a civil társadalmi fórum, a rendszeres informális konzultáció fontosságára, másrészt hangsúlyozza a meglévő hálózatok tematikus összekapcsolásának fontosságát (EMCDDA 2006). Mindezt idáig azonban – tudásunk szerint – nem készült sem hazai sem nemzetközi szinten kapcsolatháló elemzés drog területen tevékenykedő civil szervezetek körében.

Jelen tanulmány célja egy, a drogprobléma társadalmi kezelésének különböző szegmenseivel foglalkozó civil szervezetek érdekképviselési célú együttműködésének fejlesztésére irányuló projekt keretében készült kapcsolatháló kutatás eredményeinek bemutatása. A kutatás ugyan jellegéből adódóan az alkalmazott kutatások körébe sorolható, elsődlegesen a jelezett projekt keretében végzett tevékenység megalapozását szolgálta, mindazonáltal, mivel a drog területen tevékenykedő szervezetek körében az első kapcsolatháló kutatás, így eredményei a szakemberek szélesebb köre számára is új információkat jelenthetnek.

A kutatás hátterét jelentő, s ezáltal annak célját is meghatározó „Függő(k) kapcsolatok – a drog területet képviselő civil szervezetek érdekképviselési célú együttműködését fejlesztése az ország három régiójában” című projekt¹ célcsoportját a közép-magyarországi, a dél-keleti és az észak-keleti régiókban, ezen belül Pest, Csongrád, Bács-Kiskun, Hajdú Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben, valamint Budapesten drogprevenciós és/vagy ártalomcsökkentő és/vagy rehabilitációs tevékenységet végző civil szervezetek képezték. Tekintettel arra, hogy a projekt célja a szervezetek együttműködésének a fejlesztése volt², így a projekt

¹ A projekt témaszáma: TÁMOP-2.5.1-07/1-2008-0136. A projekt a MADÁSZSZ (Magyar Droprevenciós és Ártalomcsökkentő Szervezetek Szövetsége) és a MADRISZ (Magyar Dropterápiás Intézetek Szövetsége) együttműködésében valósult meg.

² A projekt a hálózatépítésen túlmenően az alábbi területek fejlesztésére irányult: civil stratégiai-szakmai terv kidolgozása a hálózatszerű érdekképviselési célú együttműködés megvalósításához

megalapozását szolgáló kutatás – a projekt területén zajló drogvenció és/vagy ártalomcsökkentő és/vagy rehabilitációs tevékenység leírása, valamint a szervezeteknek a projekttel kapcsolatos véleményének megismerése mellett – kiterjedt a célcsoportba tartozó civil szervezetek kapcsolatainak feltárására is.

A jelen tanulmányban bemutatásra kerülő kutatás célja tehát a fentebb említett három régióban drog területen tevékenykedő civil szervezetek kapcsolatainak megismerése. A kutatás során – a leíró kutatások célkitűzéseinek megfelelően – olyan kérdésekre kerestük a választ, hogy a szervezetek milyen módon, hogyan kapcsolódnak egymáshoz, a kapcsolatok milyen rendszerességűek, milyen tartalommal jönnek létre, mely szervezetek vannak presztízs helyzetben, sztárhelyzetben, hol vannak klikkesedések, hidak, törések stb.

A kutatás során alkalmazott megközelítés a kapcsolatháló megközelítés, melynek előnye, hogy elemezni lehet olyan strukturális jellemzőket, mint például azt, hogy egy adott szervezet, miként viszonyul a többi szervezethez képest (mikro szint), vagy hogy az összes vizsgált szervezet körében milyen mintázódások mutatkoznak (makro szint) (Anheier – Katz 2005).

A kutatás módszere

A célpopuláció meghatározása, valamint a mintaválasztás a hálóelemzés egyik kulcsproblémája (Hanneman 2001, Wasserman – Faust 1999, Kürtösi 2004). Esetünkben a projekt célpopulációjának definíciója nagyban meghatározta a kutatás célcsoportjának definícióját is. A kutatás célcsoportját a közép-magyarországi, észak-alföldi és dél-alföldi régiókban drogmegelőzéssel és/vagy ártalomcsökkentéssel és/vagy rehabilitációval programszerűen³ foglalkozó civil szervezetek jelentették.

A projekt célcsoportjába tartozó szervezetek azonosítása érdekében a kutatás első lépcsőjében feltáró munkát végeztünk a projekt által felölelt három régióban drog-területen prevenció, ártalomcsökkentő illetve rehabilitációs tevékenységet

szükséges feltételek és irányok alapján (I); közös szakértői adatbázis létrehozása és működtetése a szervezetek működésének segítése, érdekvérvényesítéshez szükséges háttéranyagok biztosítása céljából (II); MADÁSZSZ honlapfejlesztés – hálózati fórum létrehozása és működtetése (III).

³ Programszerűen – a korábbi kutatásokkal összhangban – azt a tevékenységet neveztük, amely céljai és módszerei tekintetében minden megvalósulás során azonos ismérvekkel jellemezhető. A programszerű beavatkozás ellentettjét az eseti beavatkozások jelentik, melyek alkalmanként más és más célok és módszerek mentén zajlanak. A kutatás célpopulációjának leszűkítésre azért volt szükség, mert a kutatás kiterjedt a vizsgált szervezetek tevékenységének leírására is, s az eseti beavatkozásokról nem tudunk tartalmi adatokat gyűjteni.

végző szervezetek identifikálásának céljából. Különböző információs források⁴ egyesítését és komparatív elemzését követően 327, potenciálisan a projekt célcsoportjába tartozó szervezetet kerestünk meg, melyek körében telefonos megkérdezéssel egy rövid szűrőkérdőívet vettünk fel a tényleges célcsoport azonosítása céljából. A három régióban összesen 184 olyan szervezetet azonosítottunk, akik drog-területen végeznek valamilyen – prevenció, és/vagy ártalomcsökkentő és/vagy rehabilitációs – tevékenységet. A 184 szervezet több mint fele civil szervezeti formában működik, és nem csak eseti jelleggel tevékenykedik a drog területen. Ez a 104 szervezet képezte a kutatás célcsoportját, melyből a kapcsolatháló kérdőívet 53 szervezet töltötte ki (részvételi hajlandóság 51%). (2. táblázat), így a következőkben közölt kvantitatív adatok erre, a kapcsolatháló kutatás során vizsgált 53 szervezetre vonatkoznak.

2. táblázat. A megkeresett, és a célcsoportba tartozó szervezetek száma az egyes régiókban

		Régiók			
		Közép-Mo.	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Megkeresett szervezetek	db	187	74	66	327
	%	57%	23%	20%	100%
Drog-területen dolgozó szervezetek	db	113	36	35	184
	%	61%	20%	19%	100%
A projekt célcsoportjába tartozó CIVIL szervezetek	db	84	26	15	125
	%	67%	21%	12%	100%
A kutatás célcsoportjába tartozó civil szervezetek	db	74	21	9	104
	%	71%	20%	9%	100%
A kapcsolatháló kérdőívet kitöltő szervezetek	db	32	14	7	53
	%	60%	27%	13%	100%

Az adatfelvételi battériát – a kapcsolatháló kutatásokban leggyakrabban alkalmazott adatgyűjtési technikának megfelelően (Kürtösi 2004) – önkitöltős kérdőívek képezték⁵, melyeket e-mail-en vagy személyes megkereséssel juttatunk el a célcso-

⁴ A célcsoport identifikálása során felhasznált információs források a következők voltak:

- Szakmai Információs Portál (SZIP);
- Országos Drogprevenció Adattár (ODA);
- A nem iskolai szintűen megjelenő prevenció programok feltérképezésére irányuló kutatás során azonosított szervezetek listája;
- KAB-os pályázatok;
- Fővárosi Civil Iroda;
- NIOK adatbázisából kulcsszavas kereséssel leválogatott szervezetek listája.

⁵ A kérdőív megtalálható az alábbi helyen: <http://www.madaszsz.hu/images/doksik/kapcshalo.pdf>

port tagjaihoz, 2009 őszén. A kérdőív kialakítása részben a hazai civil szervezetek körében más területek készült kutatási előzmények (Bartal – Molnár 2006), részben pedig a kutatás célkitűzései alapján került kialakításra. A kutatás során a következő kapcsolati tartalmakat vizsgáltuk:

- rendszeres információs kapcsolatok,
- közös szervezésű rendezvények,
- közös pályázás,
- gazdálkodási finanszírozási problémák kezelése,
- szakmai problémák kezelése,
- támogatói/támogatotti viszony,
- kliensek problémáinak ellátása,
- hírnév/tekintély jobbítása érdekében létrejött kapcsolatok.

A megismerni kívánt kapcsolatokat egyrészt területi lokalizáció, másrészt szakma-specifikus ismérvek szerint tovább bontottuk, így a kapcsolatoknak 3 elkülönített típusát vizsgáltuk:

- a vizsgált szervezettel azonos régióban található, drogprevenció, ártalomcsökkentés vagy rehabilitáció területén (is) tevékenykedő civil szervezetekkel valló kapcsolatokat (továbbiakban: belső drogos kapcsolatok),
- a vizsgált szervezettel azonos régióban található, egyéb területen tevékenykedő, drogprevenciót, ártalomcsökkentést vagy rehabilitációs tevékenységet nem végző civil szervezetekkel való kapcsolatokat, (továbbiakban: belső egyéb kapcsolatok),
- valamint a vizsgált szervezethez képest másik régióban található drog profilú civil szervezetekkel való kapcsolatokat (továbbiakban: külső drogos kapcsolatok).

Az adatok feldolgozása SPSS for Windows és Pajek hálózatelemző programmal⁶ történt.

Az elemzés során egyrészt az egyik legismertebb és legrégebben használt hálózati megközelítést, a gráfelméletet⁷ alkalmazzuk. Másrészt pedig a szociometriában használatos módszerek közül az alakzatok⁸ előfordulását vizsgáljuk.

⁶ Köszönettel tartozunk Kmetty Zoltánnak, aki a Pajek program használatában nyújtott segítséget.

⁷ A gráfok pontokból és az őket összekötő vonalokból álló alakzatok. A pontok a szervezeteket jelzik, a vonalak pedig a köztük lévő kapcsolatokat. A kapcsolatok iránya meghatározott, vagyis a vonalak irányítottak, így jelen esetben irányított gráfokról van szó. A gráfokban a pontok elhelyezkedése, valamint a vonalak hossza nem hordoz információt. (Kürtösi 2004)

⁸ A szakirodalom az alábbi hatféle alakzatot különbözteti meg a kapcsolatháló vizsgálatá során (Mérei 1988):

- *Zárt alakzatú* szervezet legalább két olyan szervezettel van kapcsolatban, akik egymással is kapcsolatban állnak, azaz egy zárt alakzatot képeznek (pl. háromszög, négyszög, ötszög stb.).
- *Csillaghelyzetű* szervezet legalább három olyan szervezettel van kapcsolatban, akik egymással nem állnak kölcsönös kapcsolatban.

A kapcsolatháló elemzés eredményeinek árnyalása céljából a kvantitatív adatfelvételt kvalitatív kutatással egészítettük ki. A kvalitatív kutatási elem kombinált technika – fókuszcsoportos beszélgetés⁹, illetve önkitöltős kérdőív¹⁰ – alkalmazásával történt. A fókuszcsoportos beszélgetést – esszencialista megközelítést alkalmazva – egy homogén és három vegyes – átlagosan 6 fős – csoportban bonyolítottuk le a projekt célcsoportját képviselő civil szervezetek vezetői vagy a szervezeti működés szempontjából kulcsszereplői körében. A homogén és vegyes csoportok kialakítása két szempont mentén történt: régió (Közép-Magyarország, Dél-Alföld, Észak-Alföld) illetve más civil szervezetekkel való kapcsolatok mennyisége (sok kapcsolata van/nincs vagy csak néhány kapcsolata van). Ez utóbbit kapcsolatháló kérdőív alapján határoztuk meg.

Eredmények

Kapcsolati tartalmak

A különböző kapcsolati tartalmak előfordulási gyakoriságát vizsgálva megállapítható, hogy a vizsgált szervezetek leginkább információs kapcsolatokat tartanak fenn, dominánsan régión belüli szervezetekkel: a szervezetek háromnegyedének, 40 szervezetnek van rendszeres információs kapcsolata a régión belüli drogos szervezetekkel és 44-nek egyéb szervezetekkel.

Az 53 szervezet az információs kapcsolatokat követően legnagyobb számban a közös rendezvények, kliensek problémáinak ellátása, illetve szakmai problémák kezelése okán állnak kapcsolatban más szervezetekkel. A vizsgált szervezetek felének van közös rendezvényhez köthető kapcsolata általában a régión belüli – drogos és nem drogos – szervezetekkel. A régión belüli drogos szervezeti körben

-
- *Zárt alakzathoz kapcsolódó csillaghelyzetű* szervezet zárt alakzatban és csillaghelyzetben van egyszerre.
 - *Lánchelyzetű* szervezet két másik szervezettel van kapcsolatban, azonban a két másik szervezet egymással nem áll kapcsolatban.
 - *Páros helyzetben* két szervezet van abban az esetben, ha senki mással csak egymással vannak kapcsolatban.
 - *Magányos helyzetben* azok a szervezetek vannak, akiknek nincs senkivel sem kapcsolata.

⁹ A fókuszcsoportos technika (Merton 1956) a csoportos interjúk világszerte elterjedt típusa, „egy rendkívül körültekintően megtervezett beszélgetés, melynek során a kiválasztott területtel kapcsolatos percepciók feltárására kerül sor ...” (Krueger 1988), továbbá lehetőséget ad a különböző nézetek ütköztetésére (trianguláció) az adott témakörrel kapcsolatban. A módszert egyre gyakrabban alkalmazzák Magyarországon is, nem csak a piackutatásban, de a különféle társadalmi programok, beavatkozások megtervezése során is.

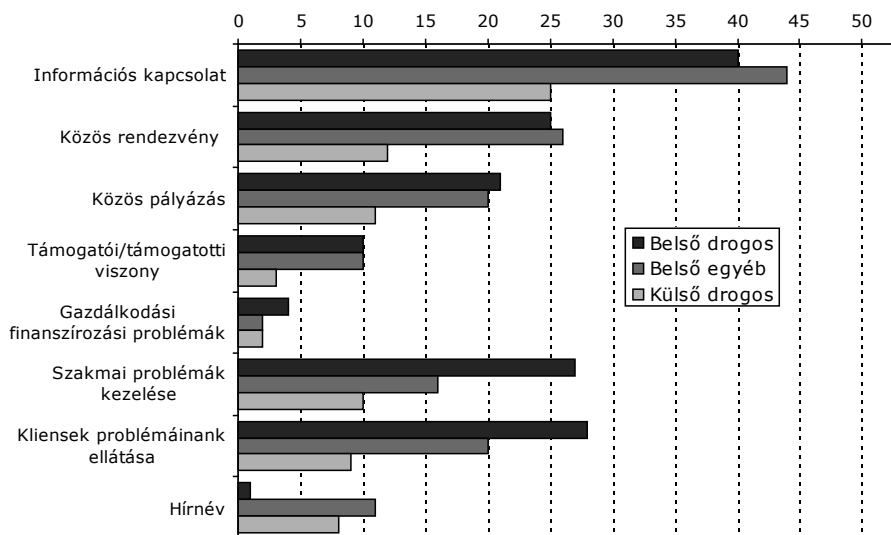
¹⁰ A fókuszcsoport vezérfonala, valamint a kvalitatív kutatás során használt önkitöltős kérdőív megtalálható az alábbi helyen: <http://www.madaszsz.hu/images/doksik/kapcshalo.pdf>

a szakmai problémák kezelése és kliensek problémáinak ellátása céljából kialakított kapcsolatok hasonló számban fordulnak elő.

Jelentős arányú, a vizsgált szervezetek közel kétötödére (20–21 szervezet) jellemző a közös pályázás céljából kialakított kapcsolatok előfordulása általában a régió belüli – drogos és nem drogos – szervezetekkel, illetve a kliensek problémáinak ellátása és szakmai problémák kezelése céljából kialakított kapcsolatok a régió belüli egyéb szervezetekkel.

A többi kapcsolati tartalom (hírnév, támogatotti viszony, finanszírozási problémák) előfordulása mind a régió belüli drogos, mind az egyéb szervezetekkel a vizsgált szervezetek közül csupán néhány (11 vagy annál kevesebb szervezet) esetében jellemző. A régió kívüli kapcsolatok – az információs kapcsolatok kivételével – minden kapcsolati tartalom esetében meglehetősen ritkák (12-nél kevesebb szervezetnél figyelhetők meg) (1. ábra).

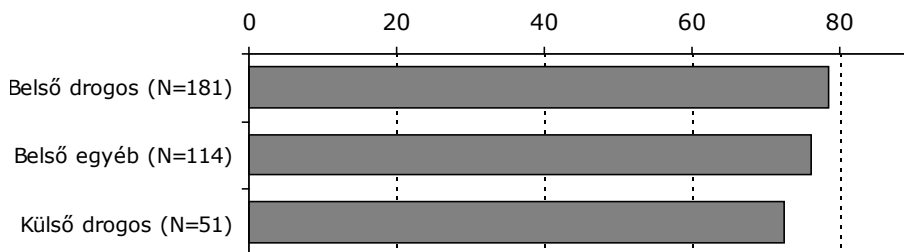
1. ábra. Az egyes kapcsolati tartalmakkal bíró szervezetek száma
(a vizsgált 53 szervezet körében)

A kapcsolatok kétötödét kitevő információs kapcsolatok esetében a kapcsolattartás formája¹¹ jellemzően a személyes találkozás. E tekintetben markáns különbségeket nem tapasztaltunk a belső, külső drogos valamint a belső egyéb szervezetekkel való kapcsolattartás formája tekintetében: mindegyik kapcsolati körben a vizsgált szervezetek közel hasonló arányban, 70–80%-ban a személyes találkozást preferálják a nem személyes találkozásokkal (e-mail, postai út, telefon) szemben (2. ábra).

¹¹ A kapcsolat formáját a rendszeres információs kapcsolat esetében kérdeztük.

2. ábra. A személyes kapcsolatok (találkozások) aránya a különböző kapcsolati körökben (a vizsgált 53 szervezet kapcsolatainak százalékában)¹²

A fókuszcsoportos beszélgetések során azt tapasztaltuk, hogy a szervezetek jellemzően rendezvények, személyes találkozások révén tartják fenn a kapcsolatokat, mindazonáltal a különböző kommunikációs csatornákat (telefon, e-mail) is használják, továbbá közvetítő útján, úgy, mint kliensek, volt munkatársak, önkéntesek, a MADÁSZSZ-on, KEF-en keresztül is kapcsolatot tartanak fenn más civil szervezetekkel.

Kapcsolati tartalmakkal kapcsolatos kvalitatív eredmények

A fentiekben bemutatott kvantitatív adatok árnyalása céljából fókuszcsoportos beszélgetések keretében a résztvevőket egyrészt arról kérdeztük, hogy milyen céllal, tartalommal kezdeményeznek kapcsolatokat civil szervezetekkel, másrészt arra kértük a résztvevőket, hogy a kapcsolati tartalmakat rangsorolják a működés minősége, valamint fontosság szerint.¹³

A beszélgetés során a következő kapcsolati tartalmak/célok jelentek meg: szakmai problémák kezelése, közös pályázat, vagy más tevékenység, tárgyi, szolgáltatásbeli, illetve humánerőforrás megosztás.

A kapcsolati tartalmak működése szempontjából a legnagyobb pontszámot az „információs kapcsolatok” tekintetében kaptuk, azaz általában a civil szervezetek között az információs kapcsolatok működnek leginkább. Második helyen a „közös szervezésű rendezvény” szerepel, és nem sokkal marad mögötte a „kliensek problémáinak ellátása kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat”. A „szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat” került a negyedik helyre, amelyet

¹² A kapcsolatok számának kiszámítása során egy szervezettel való kapcsolat annyiszor került beszámításra, ahány tartalommal megjelent.

¹³ A kérdések a következők voltak: „Általánosságban az egyes kapcsolati tartalmak mennyire működnek a civil szervezetekkel?” (1), „Melyik kapcsolati tartalom a legfontosabb, melyiknek kellene a legjobban működni?” (2). Itt jegyezzük meg, hogy a fókuszcsoporton résztvevők közel egyharmada számára problémát jelentett a kapcsolati tartalmak zárt rangsorba való rendezése, inkább egészében vagy egy-egy konkrét esetre vonatkoztatva tudják kezelni azokat.

szorosan követ a „közös elkészített pályázati projekt” kapcsolati tartalom (lásd 3. táblázat „Működés” oszlop).

Az egyes kapcsolati tartalmak fontossága tekintetében – a működéshez viszonyítva – némiképp más sorrend rajzolódik ki. Az információs kapcsolat fontosság mentén is első helyen szerepel, azaz a szervezetek számára legfontosabb, hogy a többi szervezettel való információs kapcsolat jól működjön. Második helyen azonban a „szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolatok” állnak, a harmadik legfontosabbnak pedig a „Kliensek problémáinak ellátása (pl. továbbirányítás) kapcsán létrejött szervezeti kapcsolatot” tartják a fókuszcsoporton résztvevők. A „közös szervezésű rendezvény” a „Közösen elkészített pályázati projekt” kapcsolati tartalommal holtversenyben a negyedik helyre került. (lásd 3. táblázat „Fontosság” oszlop)

Amennyiben összehasonlítjuk, hogy az egyes kapcsolati tartalmak tényleges működése, illetve fontossága (azaz elvárt működése) mennyiben tér el egymástól, akkor markáns különbség a közös szervezésű rendezvények valamint a szakmai problémák kezelése mentén figyelhető meg (lásd 3. táblázat utolsó oszlop). Míg a közös szervezésű rendezvények kapcsán létrejött szervezeti kapcsolatok jól működnek, bár a fókuszcsoport résztvevői ezeket a kapcsolatokat kevésbé tartják fontosnak, addig a szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat esetében épp fordított helyzet áll fenn: szeretnék, ha jobban működne, mint amennyire ténylegesen működik. A többi kapcsolati tartalom esetében markánsabb eltérés nem figyelhető meg.

3. táblázat. A szervezetek által rangsorolt kapcsolati tartalmakhoz tartozó rangsorpontszámok összege és az azok alapján kialakult sorrend „működés” és „fontosság” szerint¹⁴ (a fókuszcsoporthoz tartozó szervezetek esetében)

Kapcsolati tartalom	Működés		Fontosság		Különbség
	Pontszám	Sorrend	Pontszám	Sorrend	
Információs kapcsolat	103	1.	96	1.	7
Közös szervezésű rendezvény (konferencia, előadás, tanfolyam)	81	2.	62	4.	19
Kliensek problémáinak ellátása (pl. továbbírányítás) kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat	77	3.	75	3.	2
Szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat	73	4.	88	2.	-15
Közösen elkészített pályázati projekt	71	5.	62	4.	9
Támogatói/támogatottsági viszony	46	6.	39	6.	7
Gazdálkodási/finanszírozási problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolat	44	7.	50	5.	-6
Tekintély, hírnév jobbítása céljából létrejött szervezeti kapcsolat	33	8.	37	7.	-4

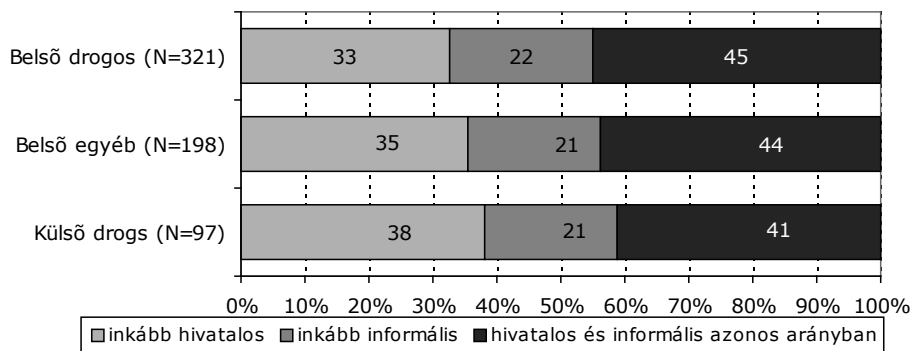
Mint fentebb láthattuk, az információs kapcsolatokat a beszélgetés során elvértve említették a fókuszcsoporthoz tartozók annak ellenére, hogy a kvantitatív kutatási eredmények alapján a gyakoriságban az első helyen szerepelt, s a fókuszcsoporthoz tartozók is az információs kapcsolatokat tartják leginkább fontos, és leginkább működő kapcsolatoknak. A beszélgetés során azonban a résztvevők sokkal inkább a szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolatokra fókuszáltak. Úgy tűnik, hogy a tényleges és elvárt működése tekintetében harmonikus információs kapcsolat kevésbé foglalkoztatják a szervezeteket, mint a szakmai problémák kezelése kapcsán létrejött szervezeti kapcsolatok, melyek esetében a szervezetek egyfajta deficitet élnek meg.

¹⁴ A táblázatban a szervezetek által rangsorolt kapcsolati tartalmakhoz tartozó pontszámok szerepelnek, amelyeket a következőképpen számítottunk ki: ha egy kapcsolati tartalom az 1. helyre került, akkor 8 pontot kapott, ha 2. helyre akkor 7 pontot, stb. A táblázat az egyes kapcsolati tartalmak összesített pontszámait, valamint az ennek alapján kirajzolódó sorrendet mutatja „működés” és „fontosság” szempontok mentén. A „Különbség” oszlopban a „Működés” és „Fontosság” oszlopban szereplő pontszámok különbsége szerepel.

Kapcsolatok jellege¹⁵

A kapcsolatok hivatalos illetve informális jellegét az összes vizsgált kapcsolati tartalom figyelembevételével vizsgálva azt mondhatjuk, hogy általánosságban az 53 civil szervezet egymás közötti kapcsolataira leginkább (41–45%-ban) az jellemző, hogy hivatalos és formális elemeket egyaránt tartalmaznak. Jelentős továbbá (33–38%) azoknak a kapcsolatoknak az aránya, ahol inkább a hivatalos jelleg dominál. A csak informális jellegű kapcsolatok aránya pedig alig haladja meg az összes kapcsolat egyötödét. A kapcsolatok jellegének prioritás sorrendje a különböző kapcsolati körök esetében nagyon hasonló (3. ábra).

3. ábra. A kapcsolatok jelleg szerinti megoszlása a különböző kapcsolati körökben (a vizsgált 53 szervezet kapcsolatainak százalékában)¹⁶

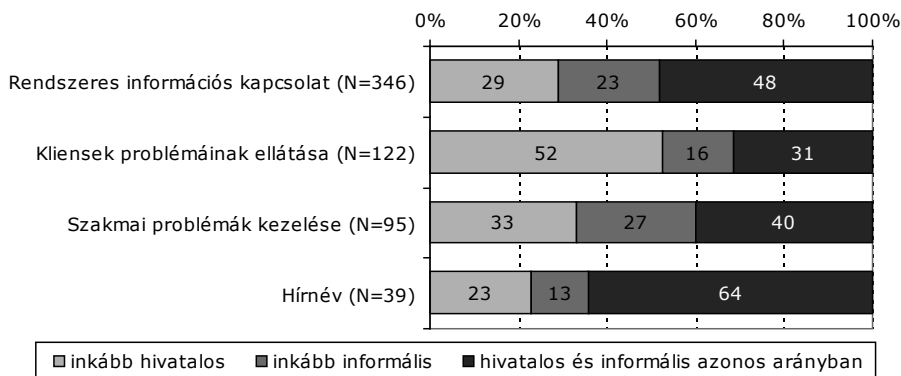

A kapcsolatok jellegét vizsgálva az egyes kapcsolati tartalmakra vonatkozóan, azt tapasztaltuk, hogy az informális és hivatalos kapcsolatok párhuzamos jelenléte leginkább a hírnév jobbítása céljából létrejött kapcsolatok esetében figyelhető meg, amelyet a rendszeres információs kapcsolatok követnek. A kliensek problémáinak ellátása esetében pedig inkább a hivatalos kapcsolatok vannak túlsúlyban. Az „inkább informális”-ként jellemezhető kapcsolatok az összes kapcsolati tartalom esetében alacsony arányban (13–27%) fordulnak elő, legmagasabb arány (27%) a szakmai problémák kezelése tekintetében figyelhető meg (4. ábra).

¹⁵ A következő kapcsolati tartalmak esetében kérdeztünk rá a kapcsolat jellegére (inkább hivatalos, inkább informális vagy mindkettő azonos arányban): Információs kapcsolatok; Gazdálkodási/finanszírozási problémák; Szakmai problémák kezelése; Kliensek problémáinak ellátása; Hírnév/tekintély jobbítása céljából létrejött kapcsolatok.

¹⁶ A kapcsolatok számának kiszámítása során egy szervezettel való kapcsolat annyiszor került beszámításra, ahány tartalommal megjelent.

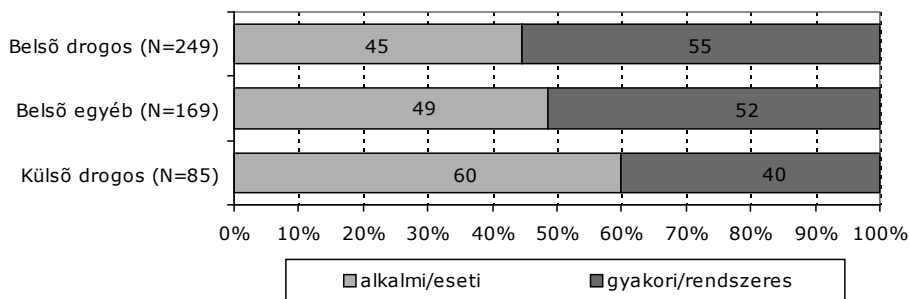
4. ábra. A különböző tartalmak mentén létrejött kapcsolatok jelleg szerinti megoszlása (a vizsgált 53 szervezet kapcsolatainak százalékában)¹⁷

Kapcsolatok rendszeressége¹⁸

A kapcsolattartás rendszerességét vizsgálva a három régióban megállapítható, hogy régióon belül mind a drogos, mind az egyéb szervezetekkel kialakított kapcsolatok esetében mintegy fele-fele arányban jellemző az eseti/alkalmi illetve a gyakori/rendszeres kapcsolattartás. A régióon kívüli drogos szervezetekkel fenntartott kapcsolatok esetében azonban inkább jellemzőek (60%-a) az eseti/alkalmi kapcsolatok (5. ábra).

5. ábra. A kapcsolat rendszeressége (a vizsgált 53 szervezet kapcsolatainak százalékában)¹⁹

¹⁷ A kapcsolatok számának kiszámítása során egy szervezettel való kapcsolat annyiszor került beszámításra, ahány tartalommal megjelent.

¹⁸ A következő kapcsolati tartalmak esetében kérdeztünk rá a kapcsolat rendszerességére: Közös szervezésű rendezvény; Közösben elkészített pályázati projekt; Gazdálkodási finanszírozási problémák; Szakmai problémák kezelése; Kliensek problémáinak ellátása; Hírnév/tekintély jobbítása céljából létrejött kapcsolatok.

¹⁹ A kapcsolatok számának kiszámítása során egy szervezettel való kapcsolat annyiszor került beszámításra, ahány tartalommal megjelent.

Kapcsolatháló²⁰

A kapcsolatháló szerkezeti mutatói *Kohéziós mutatók*

Az 53 vizsgált szervezet mintegy kétötödének (21 szervezetnek) van kölcsönös kapcsolata, azaz a vizsgált szervezetek körében a *kölcsönösségi index* 39,6%

A *kohéziós index*²¹ a vizsgált szervezetek körében 1,5%, azaz a lehetséges kölcsönös kapcsolatok 1,5%-a realizálódott,

A *sűrűségi mutató* értéke 0,076²², azaz az összes lehetséges kapcsolatnak valamivel kevesebb, mint 8%-a realizálódott.

A központ és a perem viszonyát kifejező CM-mutató

Kapcsolatháló elemzésnél fontos a központi és perem helyzetben lévő szervezetek viszonyának a vizsgálata, amely a Centrális-Marginális (CM) mutatóval lehetséges. A CM mutató a középpontban illetve a peremhelyzetben lévő szervezetek egymáshoz való viszonyát fejezi ki. Központnak azokat a zárt alakzatokat nevezzük, amelyhez a vizsgált szervezetek legalább negyede kapcsolódik. Ezen belül megkülönböztetjük a központi magot, illetve a társas övezetet, ez előbbihez a zárt alakzatban lévő szervezetek, ez utóbbihoz a központi maghoz kapcsolódó szervezetek tartoznak. Perem helyzetben pedig azok a szervezetek vannak, akik nincsenek kapcsolatban a központi alakzattal.

A vizsgált szervezetek kapcsolathálója esetében a központi maghoz 21 szervezet tartozik, a társas övezet pedig 23 szervezetet foglal magába. 2 olyan szervezetet találtunk, akik páros helyzetben vannak, azaz nincsenek kapcsolatban a központi alakzattal, továbbá 7 szervezet egyetlen szervezettel sem tart fenn kapcsolatot, így összesen 9 szervezet peremhelyzetűnek tekinthető.

Összegezve CM-mutató: 40–43–17, azaz a vizsgált szervezetek 40%-a tartozik a központi maghoz, 43%-a pedig a társas övezetbe és közel ötöde (17%) van perem helyzetben.

²⁰ A kapcsolathálót együttesen, az összes kapcsolati tartalomra vonatkozóan vizsgáltuk. Az eredmények a kérdőívet kitöltő 53 szervezet egymás közötti kapcsolataira vonatkoznak.

²¹ A kohéziós index kiszámításának menete irányított gráfok esetében a következő: lehetséges kölcsönös kapcsolatok száma $(n*(n-1))/2$, azaz jelen esetben $53*52/2=1378$; valós kölcsönös kapcsolatok száma: 21, így a kohéziós index: $(21/1378)*100=1,5\%$.

²² A gráf sűrűsége a következőképpen számítható ki: a meglévő kapcsolatok száma / a lehetséges maximális kapcsolatok száma. A lehetséges kapcsolatok száma irányított gráfok esetében $n*(n-1)$. Jelen gráf esetében a sűrűségi mutató értéke tehát: $210/53*52=0,076$.

4. táblázat. Központi, társas övezetben és perem helyzetben lévő szervezetek száma, illetve megoszlása a vizsgált szervezetek körében

	N	%
Központi mag	21	40
Társas övezet	23	43
Perem helyzet	9	17
Összesen	53	100

A kapcsolatháló szerkezete

A három régióban tevékenykedő – s a kutatásban résztvevő – szervezetek kapcsolathálója egy tömbszerkezeti formát ölt, amely – ahogy fentebb említettük – központi magra, társas övezetre illetve peremre bontható. A központi maghoz (lásd az 1. gráfon), a társas övezetben lévő szervezetek meglehetősen lazán kapcsolódnak. A társas övezetet további két részre lehet osztani: az egyik társas övezet (lásd 1. gráfon, továbbiakban 1. társas övezet) szintén egyfajta központi magszerű formát ölt, tekintettel arra, hogy megfigyelhetők benne a zárt alakzatok, a másik társas övezet (1. gráfon, továbbiakban 2. társas övezet) pedig egy lazább szerkezetet képez, ugyanis esetükben láncszerű kapcsolódások figyelhetők meg és szétszórtan helyezkednek el a szervezetek a központi mag körzetében.

A vizsgált szervezetek kapcsolathálója tehát olyan tömbszerkezetet ölt, amely egy nagyobb (központi mag) és egy kisebb (1. társas övezet) zárt alakzatra, továbbá egy szétszórt alakzatra (2. társas övezet) és a peremre bontható. A két társas övezet között nincs semmilyen kapcsolat, az 1. és 2. társas övezet pedig meglehetősen gyenge szálakkal kapcsolódik a központi maghoz:

- Az 1. társas övezet esetében csupán három szervezet jelent hidat a központi mag és az 1. társas övezet között, vagyis ha ez a két szervezet központi mag felé irányuló kapcsolódási szálai megszűnnének, akkor teljesen leválna a 1. társas övezet a központi magról, ezzel egy önálló zárt alakzatú kapcsolathálót alkotva.
- A 2. társas övezetben pedig a szervezetek szétszórtan egy-egy kapcsolódási ponttal vannak összekötve a központi maggal (kivételt ez alól egy szervezet jelent, amely több szállal kapcsolódik a központi maghoz). Az 1. társas övezethez képest ez gyengébb pozíciót jelent, tekintettel arra, ha az egy-egy kapcsolódási szál megszakad, akkor ezzel a peremre szorulhat az adott szervezet, míg a 1. társas övezetben, ha megszakad a kapcsolódási szál, akkor nem a peremre szorulnak, hanem egy önálló zárt egységet képeznek a 1. övezetbe tartozó civilek.

Központi magban, társas övezetben lévő szervezetek régiók szerinti megoszlása

Amennyiben megvizsgáljuk, hogy a központi magban, valamint az 1. és 2. társas övezetben illetve peremhelyzetben lévő szervezetek mely régióba tartoznak, akkor azt tapasztaljuk, hogy a központi maghoz tartozó szervezetek majdnem mindegyike (egy szervezet kivételével) közép-magyarországi, az 1. társas övezetbe tartozó szervezetek pedig 2 szervezet kivételével az észak-alföldi régióból származnak, a 2. társas övezetben viszont a szervezetek kétharmada dél-alföldi, egyharmada pedig közép-magyarországi. A peremhelyzetben lévő páros szervezetek budapestiek, a fennmaradó hét magányos szervezet közül ketten észak-alföldi régió, öten pedig közép-magyarországi régióból származnak (5. táblázat).

5. táblázat. Központi magban, társas övezetben és peremhelyzetben lévő szervezetek száma régiók szerint (N=53)

	Központi mag	1. társas övezet	2. társas övezet	Perem
Közép-magyarországi régió	20	2	3	7
Dél-alföldi régió	1	0	6	0
Észak-alföldi régió	0	12	0	2
Összesen	21	14	9	9

Alakzatok a kapcsolathálóban

A vizsgált szervezetek mintegy fele (27 szervezet) *zárt alakzathoz kapcsolódó csillag áttételi helyzetben* van, azaz zárt alakzatban is van több szervezettel, de csillagpozíciót is betölt.

A szervezetek közel negyede (12 szervezet) *lánc pozícióban* van.

Négy szervezet van kizárólag zárt alakzatban, egy szervezet kizárólag csillag és kettő szervezet páros helyzetben van, hét szervezet pedig magányosnak tekinthető, egyetlen szervezettel sem tart fenn kapcsolatot.

Amennyiben megvizsgáljuk, hogy a központi magban, a társas övezetben illetve a perem helyzetben milyen az egyes alakzatok megoszlása, akkor azt tapasztaljuk, hogy a központi magban lévő 21 szervezet közül 20 szervezet zárt-alakzathoz kapcsolódó csillagáttételi gócot képez, és csupán egy szervezet van zárt alakzatban. A 1. társas övezetben a szervezetek fele (hét szervezet) helyezkedik el zárt alakzathoz kapcsolódóan csillagpozícióban, 3 szervezet zárt alakzatban és 4 szervezet lánc helyzetben. A 2. társas övezetben a kilenc szervezet közül nyolcan lánc helyzetben vannak.

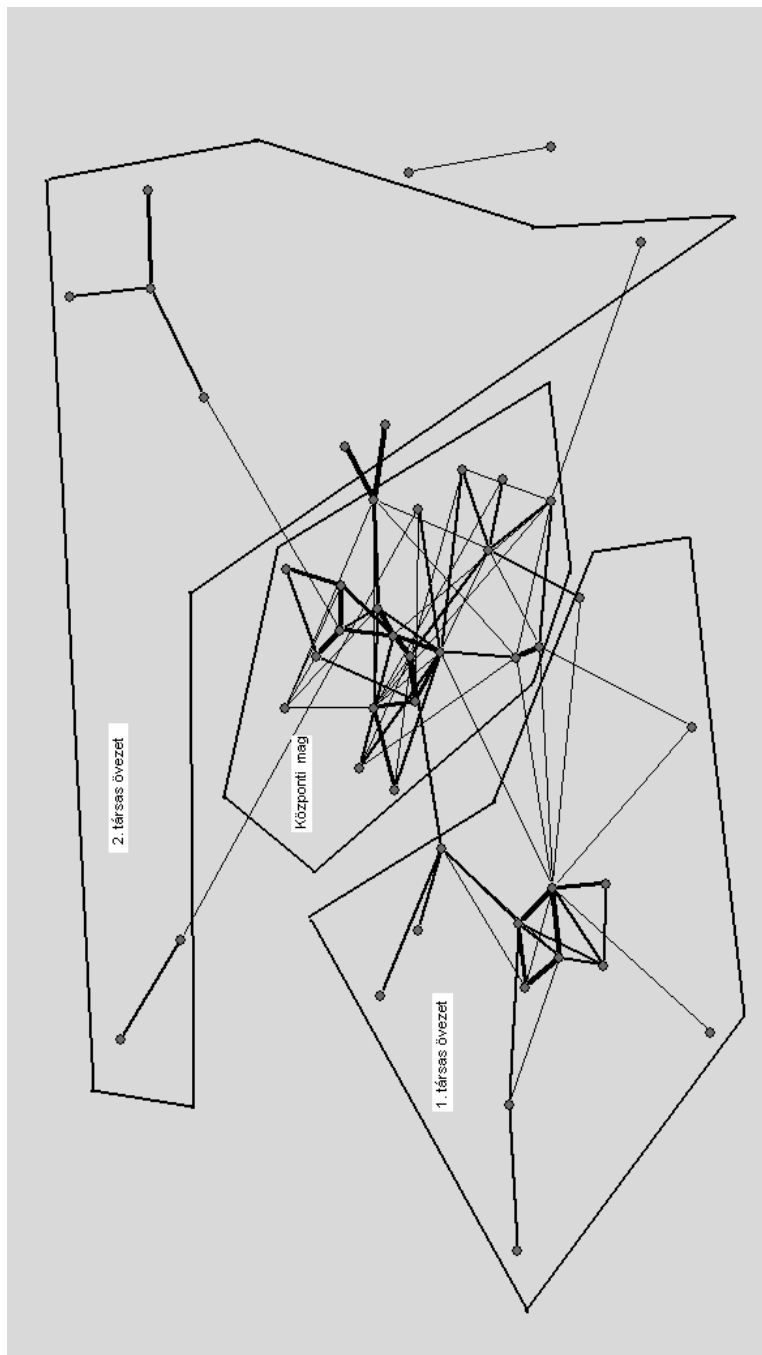
A központi magban és az 1. társas övezetben lévő szervezetek jelentős részben tehát zártalakzathoz kapcsolódó csillagáttételi gócot képeznek. A 2. társas övezet-

ben lévő szervezetek pedig döntően lánckapcsolati alakzatban vannak. Mindkét alakzatnak vannak előnyei és hátrányai. A zárt alakzathoz kapcsolódó csillagáttételi gócok elágazásai több irányba viszik tovább a zárt alakzatok véleményét, ugyanakkor centralizált működési mód kockázatát hordozzák (erről lásd még később). A lánckapcsolati alakzatok pedig gyors kommunikációt tesznek lehetővé az egyes láncokon, azonban az információk „pletykaszzerűen” terjednek, s nehezen alakul ki közösségi álláspont.

6. táblázat. Az egyes alakzatokkal bíró szervezetek száma a központi magban, társas övezetben, peremhelyzetben lévő szervezetek körében (N=53)

Alakzatok	Központi mag	1. társas övezet	2. társas övezet	Perem	Összesen
Zárt alakzat	1	3	0	0	4
Zárt alakzathoz kapcsolódó csillaghelyzet	20	7	0	0	27
Csillaghelyzet	0	0	1	0	1
Lánchelyzet	0	4	8	0	12
Páros helyzet	0	0	0	2	2
Magányos	0	0	0	7	7
Összesen	21	14	9	9	53

2. gráf. Alakzatok a három régióban tevékenykedő szervezetek kapcsolathálójában²⁴
(a vizsgált 53 szervezet körében)

²⁴ A kapcsolatháló 46 szervezetet tartalmaz, a 7 magányos – szervezeti kapcsolattal nem bíró – szervezetet nem mutatja.

Központi szereplők a kapcsolathálóban

A következőkben megvizsgáljuk, hogy melyek azok a szervezetek, amelyek központi szerepet töltenek be. A központi szereplőket egyrészt centralitás, másrészt presztízs mutatók segítségével identifkáljuk. (Szántó, 2003; Kürtös, 2004)

Centralitás mutatók

A következő három mutató segítségével azt vizsgáljuk, hogy a vizsgált szervezetek közül mely szervezetek töltenek be központi szerepet: közöttiség centralitás (betweenness centrality)²⁵, közelség centralitás (closeness centrality)²⁶, fok centralitás (degree centrality)²⁷.

A vizsgált szervezetek közül három szervezet – a központi magból a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia illetve a Megálló Csoport Alapítvány, az 1. társas övezetből a Forrás Lelki Segítők Egyesülete – mindhárom centralitás mutató szerint az elsők között szerepel. Azaz ezen szervezetek a gráf azon szereplői, akik a leginkább képesek kontrollálni a kapcsolathálóban áramló erőforrásokat, képesek kapcsolatot teremteni a távoli szervezetek között, továbbá mintegy hídként a hálózat egészéért felelnek, ugyanis ezen szervezetek eltávolításával a teljes gráf különálló gráfokra eshet szét. Továbbá könnyen és gyorsan elérnek más szervezeteket, nem kell más szereplőkre hagyatkozniuk az információ gyűjtésénél, így a hibás információáramlás lehetősége csökken.

A Kapocs Ifjúsági Önségítő Szolgáltatnak illetve a Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítványnak is magas a fok centralitás mutatója, azaz sok ki és bejövő kapcsolattal bírnak, illetve az elsők között szerepelnek a közelség centralitás alapján –vagyis könnyen elérnek más szervezeteket – azonban a fentebb említett három szervezethez képest több marginális helyzetű szervezettel állnak kapcsolatban, így a közöttiség centralitás mutató mentén alacsonyabb értékeket érnek el. Mindez azt eredményezi, hogy bár központi szerepet töltenek be, sok szereplőt könnyen elérnek, de valamelyest gyengébb pozícióban vannak a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia, a Megálló Csoport Alapítvány, illetve a Forrás Lelki Segítők Egyesülete szervezetekhez viszonyítva, ugyanis hidat nem képeznek a szervezetek között.

²⁵ A közöttiség centralitás azt mutatja, hogy az adott szervezet a kapcsolathálóban lévő szervezetek közül kettő-kettő szervezet közti legrövidebb utak hány százalékába esik bele, vagy másképpen fogalmazva, milyen valószínűséggel érinti az adott szervezetet két másik szervezet közti legrövidebb út.

²⁶ A közelség centralitás azt mutatja meg, hogy mekkora egy szervezetnek minden más szervezetre irányuló, legrövidebb távolságainak összege normalizálva.

²⁷ A fok mutató a befelé és kifelé irányuló kapcsolatok együttes számát mutatja.

A 7. táblázatban szereplő többi, eddig nem említett szervezet valamelyik centralitás mutató mentén központi szereplőként identifikálható, azonban mindhárom mutató együttes vizsgálata ad reális képet a kapcsolathálóban betöltött központi pozíció voltáról.

7. táblázat. A legmagasabb közöttség, közelség, fok centralitás mutatóval bíró szervezetek a vizsgált 53 szervezet körében

Közöttség centralitás mutató ²⁸		Közelség centralitás mutató ²⁹		Fok centralitás mutató	
Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia	0,134	Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia	0,424	Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálat	12
Nap Klub Alapítvány	0,112	Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálat	0,3993	Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia	11
				Forrás Lelki Segítők Egyesülete	11
Magyar Emberi Jogvédő Központ Alapítvány	0,108	Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány	0,3993	Kompanya Alapítvány	10
				Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány	10
Forrás Lelki Segítők Egyesülete	0,097	Megálló Csoport Alapítvány	0,3955	Megálló Csoport Alapítvány	9
				Baptista Szeretetszolgálat – Utcafront részleg	9
Megálló Csoport Alapítvány	0,093	Forrás Lelki Segítők Egyesülete	0,3917	Alternatíva 2004	8

Presztízs-mutató³⁰

A presztízs mutató alapján első helyen szereplők közül három olyan szervezet (Kék-pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia, Forrás Lelki Segítők Egyesülete és a Baptista Szeretetszolgálat Utcafront részlege) van, akik a befok+kifok-mutató alapján is rangsor elején vannak.

²⁸ A mutató 0 és 1 közötti értéket vehet fel. A nagyobb érték nagyobb centralitást jelent.

²⁹ A mutató 0 és 1 közötti értéket vehet fel. A nagyobb érték nagyobb centralitást jelent.

³⁰ A presztízs-mutató a befele és kifelé irányuló kapcsolatok különbségét jelenti.

8. táblázat. A legmagasabb presztízs-mutatóval bíró szervezetek neve és presztízs-mutató értéke a vizsgált 53 szervezet körében

Szervezet neve	Presztízs
KIMMTA Ráckeresztúr	7
Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia	5
Forrás Lelki Segítők Egyesülete	5
Baptista Szeretetszolgálat - Utcafront részleg	3
Magadért Drogmentességet Védő Alapítvány	3
Aranyhíd Drogsegély Alapítvány	3

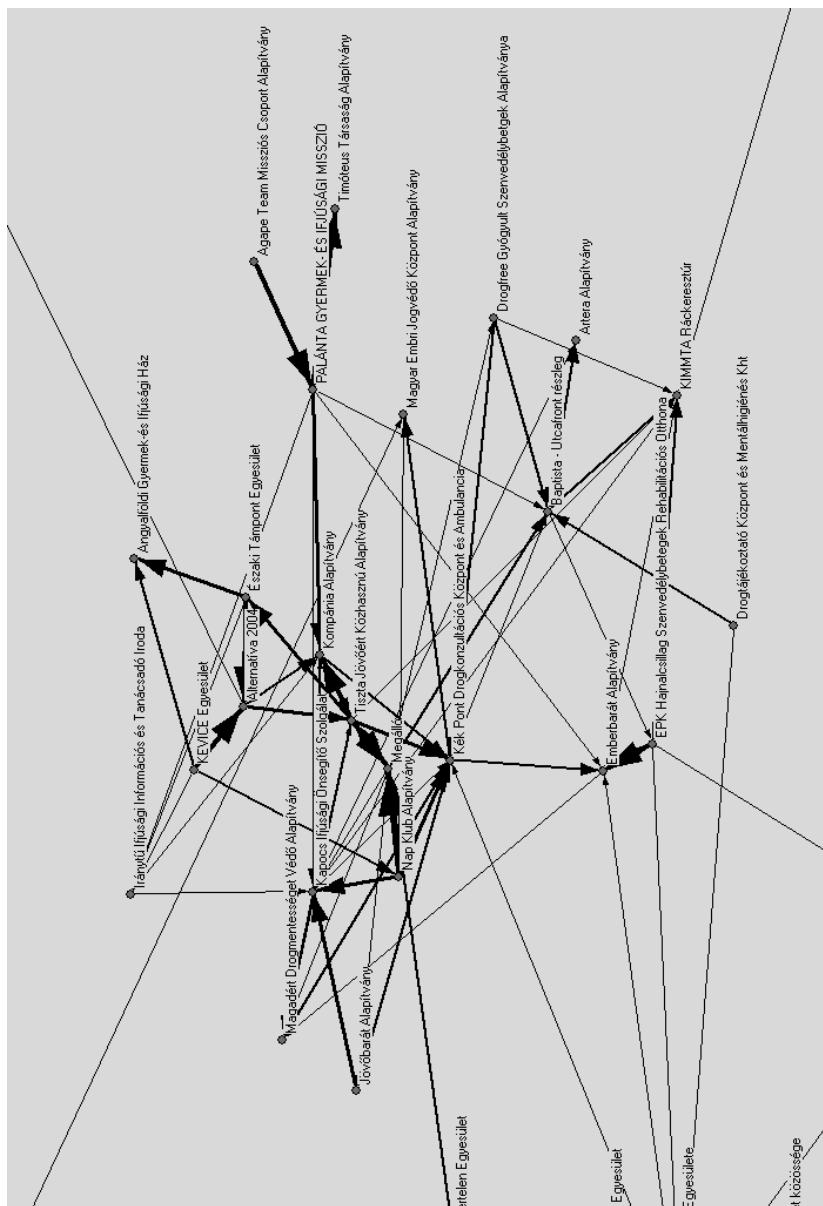
*Kapcsolatok erőssége*³¹

A központi magban a kapcsolati tartalmak erősségét vizsgálva, azaz, hogy két szervezet hány kapcsolati tartalommal áll kapcsolatban, a következők figyelhetők meg:

- Többszörös befele irányuló (nem kölcsönös kétirányú, hanem az adott szervezet felé mutató) kapcsolati tartalommal jellemezhetőek a következő szervezetek: Emberbarát Alapítvány, Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia, Kapocs Ifjúsági Önszolgálat, Baptista Szeretetszolgálat Utcafront részleg, KIMMTA Ráckeresztúr.
- Erős kölcsönös kapcsolat csupán néhány szervezet esetében figyelhető meg: a Megálló Csoport Alapítvány és a Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány, a Kompánia Alapítvány és a Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány, valamint a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia és az Emberbarát Alapítvány között.
- A többi eddig nem említett központi magban lévő szervezetre jellemző, hogy ha több befele és kifelé irányuló kapcsolattal is bírnak, azok közül csupán egy-két kapcsolódási szál tekinthető erősebbnek, azaz csak egy-két szervezettel létesítenek több kapcsolati tartalommal kapcsolatokat.

³¹ A kapcsolatok erőssége azt mutatja, hogy két szervezet közötti kapcsolat hány kapcsolati tartalommal bír.

3. gráf. A központi mag kapcsolathálója³²

³² Mint ahogy a tanulmány elején is jeleztük, két szervezet között többféle tartalommal is létrejöhet szervezeti kapcsolat. Az ábrán minél vastagabb a nyíl, annál többféle kapcsolati tartalom áll fenn két szervezet között.

Az 1. övezet kapcsolati tartalmainak erősségét vizsgálva, azt mondhatjuk, hogy a Forrás Lelki Segítők Egyesülete felé irányul a legtöbb, erősebb kapcsolódási szál. Kölcsönös erősebb kapcsolat a Tevékeny Szeretet Közössége és az Arany Középut Egyesület, a Forrás Lelki Segítők Egyesülete és Arany Középut Egyesület, valamint a Sztelen Egyesület és a Mátix Egyesület között figyelhető meg.

Az 1. társas övezetben jelentős pozícióval bír a Forrás Lelki Segítők Egyesülete, a Sztelen Egyesület, illetve a Filadelfia Alapítvány, ezen szervezetek jelentenek kapcsolódási pontot a központi maghoz. A központi magtól érkező információk ezen három szervezeten keresztül jutnak el az 1. társas övezetbe tartozó többi szervezethez, így igen meghatározó szerepet töltenek be a véleményformálásban, az információ továbbításban. Abban az esetben, ha ők nem tartanának fenn kapcsolatot a központi maghoz tartozó szervezetekkel, akkor az 1. társas övezet leválna a központi magtól ezzel egy önálló kisebb kapcsolathálót képezve.

A 2. társas övezetben lévő szervezetek, mint ahogy az 1. gráf is illusztrálja (sokszög) egy-egy kapcsolódási szállal kötődnek a központi maghoz (fél ellipszis). A 2. és 1. társas övezet (háromszög) között pedig semmilyen kapcsolódás nem tapasztalható.

A centralitás-, presztízs-mutatók valamint a kapcsolatok erőssége alapján azt mondhatjuk, hogy a három régióban lévő, drog területen tevékenykedő vizsgált civil szervezetek közül a legerősebb pozícióban a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia, a Megálló Csoport Alapítvány és Forrás Lelki Segítők Egyesülete valamint a Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálat vannak.

Főbb megállapítások, következtetések

Jelen tanulmányban a drogprobléma társadalmi kezelésének valamilyen szegmensével – prevencióval és/vagy ártalomcsökkentéssel és/vagy rehabilitációs tevékenységgel a közép-magyarországi, észak- illetve dél-alföldi régiókban – foglalkozó 53 civil szervezetek kapcsolatait tárgyaltuk. Röviden bemutattuk a vizsgált szervezet kapcsolatainak különböző jellemzőit (tartalmát, jellegét, rendszerességét, formáját), majd megvizsgáltuk a szervezetek kapcsolathálójának különböző mutatóit, valamint szerkezeti sajátosságait.

A szervezetek kapcsolati jellemzői vonatkozásában a kutatás fontos tapasztalata volt az, hogy a kapcsolatok legnagyobb, egyben az érintettek által leginkább fontosnak, és leginkább működő ítélt szegmensét a főként személyes találkozások formájában fenntartott, rendszeres információs kapcsolatok jelentik. Mindazonáltal a fókuszcsoportokon a szervezetek kapcsolataikról folytatott diskurzust – feltehetően a megélt deficitek miatt – elsősorban a szakmai problémák miatti együttműködések uralják.

A vizsgált civil szervezetek egymással fenntartott kapcsolatai jellemzően hivatalos és informális elemeket is tartalmaznak. Csak néhány olyan kapcsolati tartalommal (kliensek problémái, gazdasági kérdések) találkoztunk, ahol elsősorban hivatalos kapcsolatok nagyarányú jelenléte jellemző. Összességében azonban azt mondhatjuk, hogy a kutatásban résztvevő drog területen tevékenykedő civil szervezetek kapcsolataik döntő többségét (közel négyötödét) hivatalosan is definiálják. Ez a jellemző területi lokalizációtól, és szervezeti profiltól függetlenül minden kapcsolati mezőben érvényesül. A kapcsolatok rendszeressége tekintetében azonban megmutatkozik egyfajta távolság szerinti különbségtétel, a régió kívüli kapcsolatok esetében kevésbé jellemző a rendszeresség.

Talán még inkább érdekes, és drog területen végzett hálózati munkához több gyakorlati tapasztalattal szolgált a vizsgált szervezetek kapcsolati struktúrájának, kapcsolathálójának megismerése.

A vizsgált szervezetek közel háromötödének nincs kölcsönös kapcsolata, a lehetséges kölcsönös kapcsolatok 1,5%-a realizálódott. Ugyan a mutatónak nincs elvárt abszolút értéke, mindazonáltal az, hogy a lehetséges kölcsönös kapcsolatok 98,5%-a nem épült ki, az azt jelzi, hogy a drog profilú szervezetek kapcsolatrendszere valamelyest szétesett, a szolidaritás viszonylag alacsony, az együttesség dinamikai feszültsége kicsi, a szféra figyelemre méltó együttes teljesítményre ekkora kohézió mellett nehezen képes.

A kapcsolatháló szerkezetét vizsgálva azt láthattuk, hogy a kutatásban résztvevő szervezetek kapcsolathálója olyan tömbszerkezetet ölt, amely egy nagyobb (központi mag) és egy kisebb (1. társas övezet) zárt alakzatra, továbbá egy szétszórt alakzatra (2. társas övezet) és a peremre bontható. A két társas övezet között nincs semmilyen kapcsolat, és meglehetősen gyenge szálakkal kapcsolódnak a központi maghoz. A központi mag és az azt körülvevő társas övezetek egy-egy régióra koncentrálódnak: a központi maghoz tartozó szervezetek döntő többsége közép-magyarországi, az 1. társas övezetbe tartozó szervezetek majdnem mindegyike (egy szervezet kivételével) az észak-alföldi régióból származik, a 2. társas övezetben pedig a szervezetek három-negyede dél-alföldi, negyede pedig közép-magyarországi. Azaz a vizsgált három régió szervezetei gyakorlatilag külön-külön alkotnak egy-egy kisebb zártabb vagy szétszórtabb kapcsolathálót, amelyeket néhány szervezet köt össze a központi maggal. A kapcsolatháló ezen területileg aszimmetrikus struktúrája – bizonyos területeken – a lokális (régión belüli) együttműködés szempontjából kedvező, azonban az országos szintű együttműködést nehezíti.

Kedvező tulajdonsága ugyanakkor a szervezetek kapcsolati struktúrájának, hogy a központi magban és az egyik társas övezetben lévő szervezetek jelentős része zártalakzathoz kapcsolódó csillagáttételi gócot képeznek, amelynek kedvező hatása, hogy gyorsan terjed a zárt alakzatban lévő információ a csillagpozíción keresztül. A zárt alakzathoz kapcsolódó csillagáttételi gócok elágazása több irányba viszi tovább a zárt alakzatok véleményét, ami elősegíti a közvélemény kialakulását. Ugyanakkor hátránya az ilyen alakzatoknak, hogy sztárképződés, centralizált működési mód alakulhat ki, fennáll a veszélye, hogy a szervezetek szervezeti problémákat szubjektívan kezelik, a szervezetek együttes döntése helyett az egyéni sugalmazás dominál.

Felhasznált irodalom

- Anheier, H. & Katz, H. (2005). Network approaches to global civil society. In: *Global civil society*, 5, 206–222.
- Bartal, A. M. (2006). *A hálózatelemzés lehetőségei és gyakorlati konzekvenciái a nonprofit szervezetek vizsgálatában – egy ernyőszervezet esettanulmánya alapján. Kutatási zárójelentés, Budapest*, http://www.civil.info.hu/uploaded/documents/tanulmanyok/20061211094126_NHSZOSZkutatas.pdf
- Bartal A. M. & Molnár K. (2006). *Civil kapcsolati hálók az Ister-Granum Eurorégióban*. Euro-híd füzetek 2, Esztergom.
- EMCDDA (2006). Commission of the European Communities: Green Paper on the role of Civil Society in Drugs Policy in the European Union, 316. Brussels, 5–6.
- Hanneman R. (2001). *Introduction to Social Network Methods*. <http://faculty.ucr.edu/~hanneman/nettext/>
- Kürtösi Zs. (2004). A társadalmi kapcsolatháló elemzés alapjai. In: Letenyei László (szerk): *Településkutatás*. Budapest, L'Harmattan, Budapest, 663–684. <http://www.socialnetwork.hu/cikkek/kurtZso05Let.pdf>
- Mérei F. (1988). *Közösségek rejtett hálózata*. Alfaprint Nyomdaipari Kiszövetkezet, Budapest.
- Paksi B. (2003): *Drogok és felnőttek. A tizennyolc év feletti lakosság drogfogyasztása és droggal kapcsolatos gondolkodása az ezredfordulón, Magyarországon*. Szakmai forrás sorozat. 4. L'Harmattan. Budapest
- Paksi B. (2009). Populációs adatok alakulása. In: Felvinczi K. & Nyírády A. (szerk): *Drogpolitika számokban*. L'Harmattan, Budapest, 2009, 81–141.
- Szántó Z. (2003). A társadalmi kapcsolatháló-elemzés szociometriai gyökerei. In: Letenyei L. (szerk.) *Településkutatás szöveggyűjtemény*. Budapest: Ráció, 649–662.
- Szántó Z. & Tóth I. Gy. (1993). A társadalmi hálózatok elemzése. *Társadalom és gazdaság*, 1, 33–55.
- Tardos R. (1995). Kapcsolathálózati megközelítés: új paradigma? *Szociológiai Szemle*, 4, 73–80.
- Wasserman S. & Faust K. (1999). *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press, Cambridge.